

ΑΓΝΩΣΤΕΣ ΓΡΑΠΤΕΣ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΓΙΑ ΤΟ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΚΑΡΠΑΘΟΥ
ΤΗΣ 5. ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1944¹

Ευχαριστώ θερμά τον Πρόεδρο κ. Μανόλη Δημελλά και τα Μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου των Απανταχού Μενετιατών Καρπάθου Αττικής για την τιμητική πρόσκλησή τους να είμαι ένας από τους ομιλητές της εφετινής 68. Επετείου του Επαναστατικού Απελευθερωτικού Κινήματος των Καρπαθίων της 5. Οκτωβρίου 1944 εναντίον των Ιταλών κατακτητών.

Η σημερινή Επέτειος είναι ένα μάθημα Ιστορίας, ένα μάθημα Πατριωτισμού στις νέες γενιές των Καρπαθίων, και των Δωδεκανησίων γενικότερα, που πρέπει να ενστερνίζονται, να κατανοούν και να το μεταδίδουν στους επερχομένους.

Το Επαναστατικό Απελευθερωτικό αυτό Κίνημα, που εξερράγη στις Μενετές, είχε στη συνέχεια την ομόθυμη επαναστατική συμμετοχή όλων των χωριών της Καρπάθου². Οι Καρπάθιοι του 1944 πήραν το Επαναστατικό Μήνυμα από τον Ιερό Βράχο της Παναγίας

---

1 Κείμενο Πανηγυρικού Λόγου, που εκφωνήθηκε στον Πειραιά, στις 14 Οκτωβρίου 2012, κατά την 68. Επέτειο του Επαναστατικού Απελευθερωτικού Κινήματος Καρπάθου (1944). Τον Εορτασμό της Επετείου οργάνωσε ο Σύλλογος των Απανταχού Μενετιατών Καρπάθου Αττικής.

2 Βλ. ενδεικτικά Μηνάς Αλ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ, Ήθος και Λεβεντοσύνη στην Κάρπαθο της 5. Οκτωβρίου 1944, Αθήνα 2008, όπου και η μέχρι τότε βασική Βιβλιογραφία. Βλ. τώρα και τα εξής νέα δημοσιεύματα: Κωνσταντίνος ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος και η 5^η Οκτωβρίου 1944», περ. Καρπαθιακή Ηχώ (Πειραιάς), αρ. τεύχους 439 (Οκτώβριος – Νοέμβριος – Δεκέμβριος 2008), σ. 25-28. – Κωνσταντίνος Ι. ΠΑΖΑΡΤΖΗΣ, Απομνημονεύματα, Επιτροπή Πολιτισμού Επαρχείου Καρπάθου – Κάσου, Αθήνα 2009, σ. 67-99 και 119 - 128. — Δημοσθένης Ι. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ, «Το Εθνικό Απελευθερωτικό Κίνημα Καρπάθου: Κοινωνικές προϋποθέσεις και ιστορική διαχείριση», στο: *Ιστορίας Μέριμνα*, Τιμητικός Τόμος στον καθηγητή Γεώργιο Ν. Λεοντσίνη, επιμέλεια έκδοσης Χαράλαμπος Μπαμπούνης, τόμ. Α1, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα 2011, σ. 355-363. – Μανόλης ΜΕΛΑΣ, «Το “Γαλατικό χωριό”, Τα συστατικά της Επανάστασης: Ομοφυλία, Ελευθεροσύνη, Πατριδολατρία, Πολεμικότητα και Παλικάριά», Καρπαθιακή Ηχώ, αρ. τεύχους 451 (Οκτώβριος – Νοέμβριος – Δεκέμβριος 2011), σ. 24-30. – Χαράλαμπος ΜΠΑΜΠΟΥΝΗΣ, «Δυναμισμός, δυναμική και δυναμικότητα του Επαναστατικού Απελευθερωτικού Κινήματος της Καρπάθου (5 Οκτωβρίου 1944)», *Ηώς: Περιοδικό Επιστημονικής και Εκπαιδευτικής Έρευνας του Κέντρου Επιστήμης, Έρευνας και Εκπαίδευσης*, 2:1 (2012), σ. 92-99.

των Μενετών και έδειξαν, για μια ακόμη φορά, τον ακραιφνή πατριωτισμό τους, την αγωνιστική τους θέληση και την ψυχική τόλμη για την ενσάρκωση του οράματος της Ελευθερίας, αφού δοκιμάστηκαν και υπέφεραν τα δεινά μακραίωνης δουλείας και καταπίεσης.

Ο ξεσηκωμός των Καρπαθίων εναντίον των Ιταλών έγινε σε μια στιγμή που ήταν κατάλληλες και ορισμένες συγκυρίες, όπως π. χ. η αποχώρηση των Γερμανών από το νησί. Επέτυχαν, λοιπόν, τον αποπλισμό και την εξουδετέρωση των Ιταλών και ειδοποίησαν τις συμμαχικές δυνάμεις στην Αίγυπτο, μεταφέροντας, παράλληλα, το Μήνυμα της Ελευθερίας.

Τα γεγονότα είναι γνωστά. Έχουν γραφεί και αναλυθεί διεξοδικά, ενώ, και άλλες φορές από το επίσημο αυτό βήμα του Συλλόγου των Απανταχού Μενετιατών, δόθηκε το στίγμα και η ερμηνεία τους από μέλη της Ακαδημίας Αθηνών, πανεπιστημιακούς δασκάλους, ερευνητές αλλά και συμπατριώτες Καρπαθίους. Άλλωστε αναμένεται σύντομα η οριστική έκδοση του πολυσέλιδου και ογκώδους έργου του αείμνηστου συμπατριώτη μας Κωνσταντίνου Αντ. Μελά³. Το βιβλίο αυτό θα αποτελεί πλέον την ακτινογραφία του Απελευθερωτικού Κινήματος. Επιστέγασμα των παραπάνω οι επίσημες τιμητικές επισκέψεις του Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας δύο φορές στο Δημοτικό Διαμέρισμα Μενετών (1999 και 2004)⁴.

Γι' αυτό η σημερινή μου ομιλία θα περιστραφεί σε ένα άλλο θέμα, που σχετίζεται και αυτό με την Απελευθέρωση της Καρπάθου το 1944 και θα μπορούσε να τιτλοφορηθεί «Άγνωστες Γραπτές Μαρτυρίες για την 5. Οκτωβρίου 1944». Πρόκειται συγκεκριμένα για τέσσερις μαρτυρίες, που οι δύο προέρχονται από σεβαστούς (και λόγιους) συμπατριώτες Καρπαθίους και οι άλλες δύο από γνωστούς Έλληνες λογοτέχνες και συγγραφείς. Θα τις παρουσιάσω σήμερα εδώ, για πρώτη φορά, με χρονολογική σειρά, και θα τις σχολιάσω επιγραμματικά, λόγω της κλεψύδρας του χρόνου.

Το πρώτο τεκμήριο ανήκει στον Σακέλλη Σακελλιάδη του Γεωργίου και της Σταυρούλας, ο οποίος γεννήθηκε στις Μενετές το

3 Βλ. Κωνσταντίνος Αντ. ΜΕΛΑΣ, Ιστορία του Επαναστατικού Απελευθερωτικού Κινήματος Καρπάθου της 5^{ης} Οκτωβρίου 1944. Πρόλογος Γεώργιος Ν. Λεοντσίνης, Αθήνα [2012-2013].

4 Βλ. σχετικά Μηνάς Αλ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ – Ντίνος Αντ. ΜΕΛΑΣ (εκδοτική επιμέλεια), Η Επίσημη Επίσκεψη του Προέδρου της Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Δ. Στεφανόπουλου στην Κάρπαθο: Μενετές, 5 Οκτωβρίου 1999, Εκδόσεις Δήμου Καρπάθου, Αθήνα 2003. – Μηνάς Αλ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ, Ήθος και Λεβεντοσύνη στην Κάρπαθο της 5. Οκτωβρίου 1944, Αθήνα 2008.

1883 και πέθανε εκεί στις 7 Φεβρουαρίου του 1951. Ήταν πρωτότοκος γιος επταμελούς οικογένειας. Μετανάστευσε στην Αμερική το 1902, νυμφεύθηκε το 1911 την Παντώ Γεωργιάδη και το 1912 γεννήθηκε ο γιος του Γεώργιος Σακελλιιάδης, μετέπειτα τελωνειακός, ο οποίος στα γεγονότα της 5. Οκτωβρίου 1944 ήταν μέλος της Επαναστατικής Επιτροπής. Η μαρτυρία που παρουσιάζω τώρα, είναι ο πρώτος Επετειακός Λόγος για το Απελευθερωτικό Κίνημα και εκφωνήθηκε την ημέρα της Γιορτής της Μεγαλόχαρης του Βράχου, μέσα στην Εκκλησία των Μενετών, στις 15 Αυγούστου 1945. (Το κείμενο της ομιλίας, αυτόγραφο, που δεν διατηρείται σε χαρτί καλής κατάστασης, μου εμπιστεύθηκε για να το αξιοποιήσω, πριν λίγα χρόνια ο εγγονός του Σακέλλης Γεωργίου Σακελλιιάδης, εξέδελφός μου, που ζει στις Μενετές και τον ευχαριστώ θερμά και από τη θέση αυτή)⁵. Αναφέρω αμέσως παρακάτω ένα μέρος από το ιστορικό αυτό ντοκουμέντο, την πρώτη επετειακή ομιλία του 1945 για την Εξέγερση των Καρπαθίων⁶.

«Ο Λόγος, τον οποίο απήγγειλα εις τας 15 Αυγούστου του χίλια εννιακόσια σαράντα πέντε 1945, από του Ιερού Βήματος της Εκκλησίας Μενετών, εκεί που υψώθη η σημαία της Επανάστασεως και της Ελευθερίας και εδέχθην τα συγχαρητήρια δημοτών και ξένων.

Πρώτην φοράν, αγαπητοί συμπολίται, εορτάζομεν την πανήγυριν της Εκκλησίας μας εις ελεύθερον περιβάλλον.

Προ δέκα περίπου μηνών συνήλθομεν εδώ εις τον Ιερόν τούτον Ναόν, ενθαρρυνόμενοι και προτρεπόμενοι υπό αυτής ταύτης της Θεομήτορος Μαρίας, ής την μνήμην σήμερον επιτελούμεν.

Συνήλθομεν εδώ δημόται Μενετών και Αρκάσας.

5 Μια πρώτη αναφορά για τον πρώτο αυτόν επετειακό λόγο του αείμνηστου Σακέλλη Γ. Σακελλιιάδη έκανα στην Επιστημονική Ημερίδα, που οργανώθηκε στις 4 Οκτωβρίου 1999, στις Μενετές Καρπάθου, από τον Δήμο Καρπάθου, το Δημοτικό Διαμέρισμα Μενετών και την Πολιτιστική Επιτροπή Μενετών, για να αναδειχθεί η σημασία του σημαντικού ιστορικού γεγονότος της Απελευθέρωσης του νησιού. Βλ. σχετικά Μηνάς ΑΛ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ – Ντίνος Αντ. ΜΕΛΑΣ (εκδοτική επιμέλεια), Η Επίσημη Επίσκεψη του Προέδρου της Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Δ. Στεφανόπουλου στην Κάρπαθο, ό.π., σ. 107-109.

6 Διορθώνονται σιωπηρά ορισμένα ορθογραφικά σφάλματα.

Εψάλη η Δοξολογία. Ανεπετάσαμεν το Ιερόν Λάβαρον της πίστεως και της πατρίδος την σημαίαν της Επαναστάσεως και της Ελευθερίας, η οποία κυματίζει έξω εις το προαύλιο. Ορκίσθημεν εις την σημαίαν Ελευθερίαν ή Θάνατον.

Ο σκοπός ήτο ιερός διότι ήτο πλέον ολοφάνερον ότι μετά την αποχώρησιν των Γερμανών, θα αποθνήσκαμεν εκ του σκληροτέρου των θανάτων, εκ της λιμοκτονίας.

Τους καρπούς μας, σιτάρια και κριθάρια, μας τα πήρε ο Ιταλός φασίστας Αμεντούνι, ο οποίος ήτο και πολιτικός και στρατιωτικός διοικητής της νήσου και τους μετέφερεν εις άλλον Δήμον, εις την έδραν του.

Έπρεπε, λοιπόν, να λάβωμεν δρακόντεια και αποφασιστικά μέτρα να αντιμετωπίσωμεν την κατάστασιν.

Ουδείς Μενετιάτης μετέβη εις άλλον Δήμον να αρπάξει κανενός το ψωμί του ή το αλεύρι του και μέσα εις τις Μενετές ουδέν το έκτροπον συνέβη όσον καιρόν διήρκεσεν η επανάστασις. Ο αρχηγός των οπλοφόρων εκράτησεν στερά την πειθαρχίαν. Εκερδίσαμεν, λοιπόν, την επανάστασιν Μενετές και Αρκάσα και εν μέρει οι Πυλές, χωρίς όμως οι Πυλές να λάβωσιν όπλα.

Και τοιουτρόπως εκερδίσαμεν την Επανάστασιν και εσώθη η νήσος και όχι μόνον εσώθη η Κάρπαθος αλλά εσώθησαν και χιλιάδες προσφύγων, οι οποίοι ήλθον εδώ από τας άλλας νήσους και εύρον έδαφος ελεύθερον και τόπον περιθάλψεως.

Και όταν ήλθε η πρώτη αποστολή των Άγγλων παρεδώσαμεν εις χείρας των την νήσον ελεύθερην, συνάμα δε και τους αιχμαλώτους Ιταλούς και Γερμανούς.

Εις τον Ύμνον προς την Ελευθερίαν, τον οποίον θα ακούσετε τώρα αμέσως, συμπεριλαμβάνεται όλη η δράσις και η απόφασις των Μενετών και Αρκάσας.

Ύμνος προς την Ελευθερίαν

*Εις τον Μενετών τον Δήμον
εις τον Ιερόν Ναόν,
ανηψώθη η σημαία
μ' ένα αίσθημα αγνόν.
Και συντρέχει όλος ο Δήμος*

*με ατρόμητη καρδιά,
να ορκισθούν εις τη σημαία,
πού 'φερε τη λευτεριά.
Και η Παναγιά που βλέπει,
απ' το τέμπλο το χρυσό,
εμψυχώνει κι αντρείβει
τις καρδιές των Μενετών.
.....».⁷*

Νομίζω δεν χρειάζεται κανένα σχόλιο εδώ. Ο αγωνιστής Σακελλιιάδης δίνει τον παλμό των γεγονότων, μόλις δέκα μήνες μετά την έκρηξη του Κινήματος και περιγράφει συνοπτικά τα συμβάντα.

* * *

Ενδιαφέρουσα είναι η μαρτυρία του 1946. Ανήκει στην Ελληνίδα λογοτέχνιδα και λαογράφο Αθηνά Ταρσούλη (1884-1975), που επισκέφθηκε τα χρόνια εκείνα (φθινόπωρο του 1945) την απελευθερωμένη Κάρπαθο, και μάλιστα στο γνωστό τρίτομο έργο της, με τίτλο «Δωδεκάνησα»⁸, το οποίο εκδόθηκε στην Αθήνα την περίοδο 1947-1950, ασχολείται, σε πολλές σελίδες του, με τη Λαογραφία της Καρπάθου⁹. Η Αθηνά Ταρσούλη, λοιπόν, στον τόμο 40 του έγκυρου φιλολογικού και λογοτεχνικού περιοδικού «Νέα Εστία», που ίδρυσε ο Γρηγόριος Ξενόπουλος (1867-1951) και διηύθυνε τότε ο Πέτρος Χάρης (1902-1998), ακαδημαϊκοί και οι δύο, εδημοσίευσε σε δύο συνέχειες, με τίτλο «Κάρπαθος», τις ταξιδιωτικές και λαογραφικές εντυπώσεις της από την «ηγεμόεσσα» του Ομήρου¹⁰.

⁷ Στην εκφώνηση του πρώτου αυτού Επετειακού Λόγου της 5. Οκτωβρίου 1944 ήταν παρών ο Νίκος Δ. Χατζηγεωργίου (γενν. το 1934). Ο Χατζηγεωργίου, μικρός μαθητής τότε του Δημοτικού Σχολείου Μενετών Καρπάθου (11 ετών), παρακολούθησε, όπως με πληροφόρησε, την ομιλία του Σακέλλη Γ. Σακελλιιάδη, που εκφωνήθηκε από τον Άμβωνα της Εκκλησίας και θυμάται καλά την επετειακή εκδήλωση. Ο Νίκος Δ. Χατζηγεωργίου ήταν παρών και στον εορτασμό της 68. Επετείου του Επαναστατικού Απελευθερωτικού Κινήματος Καρπάθου της 5. Οκτωβρίου 1944, που έγινε στον Πειραιά, με έναν από τους ομιλητές, τον υπογραφόμενο.

⁸ Βλ. σχετικά Αθηνά ΤΑΡΣΟΥΛΗ, Δωδεκάνησα, τόμ. Α' – Γ', Εκδόσεις «Άλφα», Αθήνα 1947 – 1950.

⁹ Αθηνά ΤΑΡΣΟΥΛΗ, Δωδεκάνησα, τόμ. Α', σ. 133-197.

¹⁰ Βλ. σχετικά Αθηνά ΤΑΡΣΟΥΛΗ, «Κάρπαθος», Νέα Εστία, 40 (Ιούλιος – Δεκέμβριος 1946), σ. 732-734 και 808-811.

Παραθέτω εδώ ορισμένα αποσπάσματα, πλαισιωμένα από ωραίες λογοτεχνικές και λαογραφικές περιγραφές για τα χωριά του νησιού. Το κείμενο αρχίζει έτσι:

«Ένα από τα ωραιότερα και ποιητικότερα νησιά της Δωδεκανήσου, ξεχωριστό κι ολόλαμπρο διαμάντι μέσα στα τόσα άλλα του Αρχιπελάγους Αιγαίου, είναι η ειδυλλιακή Κάρπαθος, η ορεινή αυτή μεγαλόνησος που ορθώνει στα σύννεφα τις περήφανες κορφές της, με κορώνα το υπερύψηλο όρος Καλόλιμνο. Το βόρειο μέρος του νησιού είναι ξερό και άγονο αλλά κλείνει μέσ' τις τραχειές του αγκαλιές έν' από τα πιο πλούσια θησαυροφυλάκια της ελληνικής και ιδιαίτερα της δωδεκανησιακής λαογραφίας. Το ονομαστό χωριό Όλυμπος ή Έλυμπος, όπως το λένε εκεί. Ύστερ' από πολύωρο και ριψοκίνδυνο ταξίδι δεκατεσσάρων ωρών με καϊκι 15 τόννων [εννοεί προφανώς από τη Ρόδο], νύχτα μέσα στο Καρπάθιο πέλαγος, το αδιάκοπα φουρτουνιασμένο που το γνώρισα σ' όλη την ένταση του τραγικού του μεγαλείου, ρίξαμε άγκυρα σωτηρίας στο μικρό επίνειο Γιαφάνι (...))»¹¹.

Και αφού αναφέρεται στα πάνω χωριά της Καρπάθου, Σπώα και Μεσοχώρι, στο δεύτερο μέρος του κειμένου της υπογραμμίζει:

«Από το χωριό της Έλυμπος έφυγα περνώντας πάλι με το ζώο από τον ίδιο δύσβατο δρόμο κ' αισθάνθηκα για δεύτερη φορά την αγωνία του ιλίγγου κατηφορίζοντας προς το μικρό επίνειο Γιαφάνι, όπου ευγενικά με φιλοξένησαν σ' ενός καλού καπετάνιου το σπίτι. Με το χάραμα θά 'φευγε ένα καρβουνιάρικο καϊκι για τα Πηγάδια, το μεγάλο λιμάνι της Κάτω Καρπάθου. Δεν έπρεπε να χάσω την ευκαιρία. Προτού ακόμα φέξει, γλυστράμε σε μια θάλασσα από γκρίζο απαλό μεταξύ κεντημένο με οπάλια, με αμέθυστους, με αχνορόδινες μαρμαρυγές (...). Μια μικρή πολιτισμένη κωμόπολη είναι τα Πηγάδια, που τη διασχίζει ένας ωραίος ασφαλτοστρωμένος δρόμος. Κι αυτός ο δρόμος ανηφορίζει στα γραφικά κι ολοπράσινα χωριά της εύφορης Κάτω Μεράς (...). Το πρώτο χωριό που με δέχεται πάνω από την πλατανόφυτη κοίτη του

¹¹ Αθηνά ΤΑΡΣΟΥΛΗ, «Κάρπαθος», ό.π., σ. 732.

ποταμού, με το μεγάλο πέτρινο γεφύρι, με τα κελλαριστά νερά και τα κατάφυτα από φθινοπωρινούς καρπούς δέντρα, είναι το Απέρι. Πιο πάνω, σε άλλη καμπή, προβάλλει με τις λουλουδισμένες της αυλές η Βωλάδα. Σ' άλλη ψηλότερη κι απότομη πλαγιά το πολύδεντρο Όθος, πανοραματική σκοπιά σ' όλο το νότιο Αιγαίο. Πιο χαμηλά οι Πυλές που αντικρύζουν καθαρά την Κάσο και το Κρητικό πέλαγος. Κατηφορίζοντας κυκλικά συναντούμε στην ακροθαλασσιά το Φοινίκι, αρχαία φοινικική αποικία, την Αρκάσα, που εστάθηκε, από τ' αρχαιότατα χρόνια, μια από τις τέσσερις ακμάζουσες πολιτείες της Καρπάθου, η λεγόμενη Αρκεσία (...). Στρίβοντας τώρα προς τα Μεσόγεια, διασχίζουμε τις Μενετές, το γραφικό όσο και ηρωικό χωριό, που πρώτο κατέλυσε τις Ιταλικές αρχές και ύψωσε την επαναστατική σημαία»¹².

Εδώ σημειώνεται καθαρά, η αφήγηση του γεγονότος, που γίνεται από έγκυρη γραφίδα και δηλώνει την επαναστατική πρωτοβουλία του συγκεκριμένου χωριού και μάλιστα ένα με δυο χρόνια μετά το Κίνημα.

Μια άλλη μαρτυρία, έμμεση αυτή τη φορά, εντοπίζεται σε μαντινάδα που συνέθεσε ο συμπατριώτης μας, από το Απέρι, Νικόλαος Παναγιώτου (1901-1978), μετέπειτα πρωτοπρεσβύτερος στον Ιερό Ναό της Μητροπόλεως Καρπάθου. Ο Παναγιώτου, ξενιτεμένος τη δεκαετία του 1940 στις Η.Π.Α., ήταν τακτικός συνεργάτης του μηνιαίου Δελτίου της Αδελφότητας Απεριτών Καρπάθου «Η Ομόνοια», όπου παρουσίαζε άρθρα και εκτενή ειδησεογραφικά κείμενα για το Απέρι και την Κάρπαθο γενικότερα. Έτσι στο τεύχος αρ. 61-63, που εκδόθηκε στη Νέα Υόρκη το τρίμηνο Μαΐου – Ιουνίου – Ιουλίου 1948, με νωπή ακόμη την Απελευθέρωση της Καρπάθου (είχαν περάσει μόλις 4 χρόνια), ο Νικόλαος Παναγιώτου εδημοσίευσε 22 δίστιχα (μαντινάδες), που συνέθεσε ο ίδιος, με τον γενικό τίτλο «Ο Κλήδονας της Λευθεριάς»¹³. Ο τίτλος προέρχεται ασφαλώς από το πανελλήνια γνωστό έθιμο του Κλήδονα

12 Αθηνά ΤΑΡΣΟΥΛΗ, «Κάρπαθος», ό.π., σ. 808. Πρβλ. και Αθηνά ΤΑΡΣΟΥΛΗ, Δωδεκάνησα, τόμ. Α', ό.π., σ. 169.

13 Βλ. σχετικά Ν [ικόλαος] Π [ΑΝΑΓΙΩΤΟΥ], «Ο Κλήδονας της Λευθεριάς», Ομόνοια: Μηνιαίον Δελτίον της Αδελφότητος Απεριτών Καρπάθου «Η Ομόνοια» (Brooklyn, New York), έτος 6^ο, αρ. 61-63 (Μάιος – Ιούνιος – Ιούλιος 1948), σ. 8.

(24 Ιουνίου), το οποίο γινόταν κάθε χρόνο και στην Κάρπαθο (σε ορισμένα χωριά εξακολουθεί να τελείται και σήμερα). Ο Παναγιώτου συσχετίζει την τοπική εθιμολογία με την Απελευθέρωση του νησιού και αρχίζει ως εξής:

*«Ανοίξατε τον Κλήδονα στ' Άι Γιαννιού τη χάρη,
που τώρα με τη Λευτεριά θα δώσει και θα πάρει.*

*Χρόνια τ' αμίλητο νερό ήτανε σκεπασμένο,
γιατί τα χρόνια της σκλαβιάς το είχανε κρυμμένο.*

*Γητίνα(=πήλινο δοχείο) χιλιοπλούμιστη έχομεν ετοιμάσει,
για της Καρπάθου το νησί τραγούδια να μοιράσει.*

*Για κάθε μήλο πλουμιστό κι απίδι που θα πιάσω,
στο κάθε ένα μας χωριό παινέματα θα γράψω.*

*Χιλιοτραγούδιστο Νησί, εσύ 'χεις τα πρωτεία,
που πρώτο ξεσκλαβώθηκες απ' τη σκληρή δουλεία.*

*'Π' όλα τα Δωδεκάνησα έχεις περίσσια χάρη,
με τις ωραίες εξοχές και τα πολλά σου κάλλη»¹⁴.*

Και αφού συνεχίζει να επαινεί με άλλα ωραία δίστιχα την Κάρπαθο, στη συνέχεια, όπως υπαινίχθηκε σ' ένα δίστιχό του παραπάνω, εγκωμιάζει κάθε χωριό της Καρπάθου χωριστά. Δίνω τρία παραδείγματα για αντίστοιχα χωριά:

*«Στ' ΑΠΕΡΙ
Μέσα σ' ανθώνες και δροσιές και εξοχές με κάλλη,
λάμπεις με τη Μητρόπολη που δεν την έχουν άλλοι.*

*Στα ΠΗΓΑΔΙΑ
Η πρώτη σκάλα του Νησιού, το πρώτο μας εμμάτι,
όποιος γυρνά που τα μακριά, πρώτα σε σένα θάρτει.*

*Στις ΜΕΝΕΤΕΣ
Για σένα, Σούλι του Νησιού, θε να λοξοδρομήσω,
στην εύμορφή σου εκκλησιά να μπω να προσκυνήσω»¹⁵.*

14 N [ικόλαος] Π [ΑΝΑΓΙΩΤΟΥ], ό.π.

15 N [ικόλαος] Π [ΑΝΑΓΙΩΤΟΥ], «Ο Κλήδονας της Λευθεριάς», ό.π.

Ο αείμνηστος πρωτοπρεσβύτερος χαρακτηρίζει τις Μενετές «Σούλι», εννοώντας προφανώς το πρόσφατο τότε Απελευθερωτικό Κίνημα που είχε μήτρα το χωριό αυτό. Αναφέρω ωστόσο εδώ, ότι και άλλοι σύγχρονοι Καρπάθιοι στιχουργοί, τραγουδιστές και λογοτέχνες, μεταξύ των οποίων η Εύρη Βαρίκα – Μοσκόβη (1910-1988, από το Όθος), της οποίας το ομώνυμο ποίημα (ΣΟΥΛΙ) έχουμε ήδη αναδείξει και παρουσιάσει σε επετειακό βιβλίο για την 5. Οκτωβρίου 1944¹⁶, έχουν δώσει τον ίδιο χαρακτηρισμό, από απόηχο του ηρωισμού των Σουλιωτών της Ηπείρου στα χρόνια του Αγώνα των Ελλήνων για την Ελευθερία από τον Οθωμανικό ζυγό.

Επισημαίνω ακόμη την καταγραφή του Έλληνα λογοτέχνη και πολιτικού Χρήστου Ζαλοκώστα (1896-1975), ο οποίος, μεταξύ άλλων έγραψε και ταξιδιωτικά κείμενα. Συγκεκριμένα ο Ζαλοκώστας στο βιβλίο του «Ηλιόλουστη Φτώχεια», που εξέδωσε στην Αθήνα το 1955, αναφέρεται και στα ταξίδια του στα Δωδεκάνησα, με ένα κότερο. Για την Κάρπαθο, μεταξύ άλλων, γράφει:

«Κατά το βραδάκι δυνάμωσ' ο αγέρας και τούτο το μεθύσι τ' ουρανού ξέσπασε στα πανιά μας που πρίστηκαν από τ' ανεμοκόπημα. – «Μαΐστρος είναι;», ρωτώ έναν ναύτη. – «Όχι», μου απαντά, «βοριάς. Δεν σου μυρίζει πέτρα; Πέτρα μυρίζει ο βοριάς. Τον μαΐστρο τον οσμίζομαι από τη δροσιά του. Η νοτιά ευωδιάζει κάβουρα, ο σιρόκος φύκια». Έτσι νιώθει τον καιρό τούτος ο θαλασσινός. Με τα ρουθούνια. Παρακαλάμε όλη τη νύχτα κι ο καπετάνιος ξαγρυπνά στο τιμόνι μαζί με το φεγγάρι, όσο να ξημερώσει να διπλωρώσουμε τη σκληρόγραμμη Κάρπαθο και να αράξωμε στο αμμουδερό λιμανάκι Γιαφάνι. Φτωχό το νησί, μίζερη κι η βιτρίνα του – λίγα σπιτάκια, ένας καφενές, μια συμπαθητική κάτασπρη εκκλησία. Μένουμε στο Γιαφάνι όσην ώρα χρειάζεται να βρούμε ζώα και βιαζόμαστε ν' ανεβούμε στον Όλυμπο, το μεγάλο χωριό του νησιού».

Και σε άλλο σημείο των περιγραφών του, ο Ζαλοκώστας σημειώνει:

«Το νησί χωρίζει στη μέση τ' οροπέδιο Λάστος, όπου φυτρώνει το θαυματουργό χόρτο Λαμπιδούσα, που

16 Βλ. Μηνάς Αλ. ΑΛΕΞΙΑΔΗΣ – Ντίνος Αντ. ΜΕΛΑΣ (εκδοτική επιμέλεια), Η Επίσημη Επίσκεψη του Προέδρου της Δημοκρατίας Κωνσταντίνου Δ. Στεφανόπουλου στην Κάρπαθο: Μενετές, 5 Οκτωβρίου 1999, Εκδόσεις Δήμου Καρπάθου, Αθήνα 2003, σ. 70.

βάφει χρυσά τα δόντια των προβάτων, όταν το βόσκουν. Ο Αιλιανός γράφει για την Λαμπιδούσα πως την ημέρα δεν την ξεχωρίζεις από τ' άλλα φυτά, μα τη νύχτα λάμπει σαν άστρο, όσο να την πλησιάσει άνθρωπος, οπότεν αυτόματα σβύνει. Στη Λάστο βλέπεις και το μοναστήρι της Παναγιάς της Δυνατούλας – από τρυφερή αγάπη οι ντόπιοι δεν ονομάζουν τη Θεοτόκο δυνατή, αλλά δυνατούλα...». «Νοτιώτερα στέκει το χωριό Μενετές, με ποτιστικά χωράφια. Αυτό κίνησε επανάσταση το 1944 μόλις έφυγαν οι Γερμανοί και με τους Ελυμπίτες αιχμαλώτισαν την Ιταλική φρουρά. Αν και οι φασίστες τούς είχανε τόσα χρόνια κατατυραννήσει, οι Καρπαθιώτες τούς φέρθηκαν ιπποτικά»¹⁷.

* * *

Οι παραπάνω γραπτές μαρτυρίες, που είναι άλλες σύγχρονες και άλλες πολύ κοντά στο επαναστατικό απελευθερωτικό γεγονός της Καρπάθου, είναι μια πρόσθετη απόδειξη σε όσους από τους νεώτερους έχουν ενδεχομένως ακόμη ίχνη αμφιβολιών ή αμφισβητήσεων για ό, τι συνέβη στις 5 Οκτωβρίου 1944 στο νησί. Οι Μενετές είχαν ασφαλώς την πρωτοβουλία της Εξέγερσης, αλλά όλοι οι συμπατριώτες, από όλα τα χωριά, έδωσαν τη δική τους παρουσία και συνέβαλαν στην Απελευθέρωση του Νησιού, οκτώ μήνες νωρίτερα από τα άλλα νησιά του Δωδεκανησιακού συμπλέγματος.

Η νέα γενιά των Καρπαθίων οφείλει να γνωρίζει σε βάθος τα γεγονότα εκείνα, να ανατρέχει στις πηγές, να μαθαίνει από ζώντες αγωνιστές τα διατρέξαντα, να πληροφορείται καθετί σχετικό από την υπάρχουσα βιβλιογραφία¹⁸, που ολοένα διευρύνεται, και να μεταδίδει στους μεταγενέστερους το μήνυμα των ένδοξων εκείνων ημερών. Το μήνυμα αυτό αποτελεί ιστορικό ορόσημο για το νησί μας.

Το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου των Απανταχού Μενετιατών Καρπάθου Αττικής, με το νεανικό σφρίγος που το διακρίνει σήμερα, αξίζει κάθε έπαινο, γιατί συνεχίζει τη λαμπρή

¹⁷ Βλ. σχετικά Χρήστος ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ, Ηλιόλουστη Φτώχεια, Αθήναι 1955, σ. 369.

¹⁸ Εκτός από τα παραπάνω βιβλιογραφικά δεδομένα (σημ. 2), βλ. και Γεώργιος ΛΕΟΝΤΣΙΝΗΣ – Μαρία ΡΕΠΟΥΣΗ, Η Τοπική Ιστορία ως Πεδίο Σπουδής στο Πλαίσιο της Σχολικής Παιδείας, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων – Παιδαγωγικό Ινστιτούτο – Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων, Αθήνα 2001, σ. 197.

παράδοση των Εορταστικών Επετείων της 5. Οκτωβρίου 1944, με τον ίδιο πατριωτικό ενθουσιασμό, που τον ξεκίνησαν οι ιδρυτές του και όλοι όσοι ακολούθησαν έκτοτε από τις υπεύθυνες διοικητικές θέσεις, πλαισιωμένοι από όλους τους χωριανούς και συμπατριώτες Καρπαθίους. Το Απελευθερωτικό Κίνημα της 5. Οκτωβρίου 1944 είναι διαχρονικά Παγκαρπαθιακό, γι' αυτό πρέπει να μεταλαμπαδεύεται πάντοτε σε όλους τους Καρπαθίους, σε όλους τους Δωδεκανήσιους, σε όλους τους Έλληνες, με τη συνεργασία του ενιαίου πλέον Δήμου Καρπάθου και των Καρπαθιακών πολιτιστικών φορέων.

Τιμή και Δόξα στους αγωνιστές της τότε εποχής !